

"ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים"

מעובד ממכתב כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש נבג"מ זי"ע באגרות קדשו¹

הרב יחזקאל סופר

ההגיון שמאחורי תקנה בלתי הגיונית זו...

כל הלכות הפורים הן תקנת אנשי כנסת הגדולה, על פי הצעת מרדכי ואסתר ובאו להנציח את נס-פורים ולהביע את מהותו הפנימית של יום זה.

קריאת המגילה מעניקה את הרקע ההיסטורי של דברי הצומות וזעקתם ונס ההצלה, המשתה הוא זכר ל"משתה ושתי" שגרם לגזירה ול"משתה היין" שבו הוכרע המן על ידי אסתר המלכה, ברם, מנהג "משלוח המנות ומתנות לאביונים" אין בו לכאורה זכר למהותו של הנס ונראה כתוספת ל"הפנינג" של היום... מנהג שאליו מצטרפים גם יהודים שלא שמעו קריאת המגילה ולא אמרו "ועל הניסים", עקב היותו בעל אופי-חברתי ונעדר סממנים-דתיים.

ספר אסתר פרק ט

(כא) לְקִים עֲלֵיהֶם לְהָיוֹת עֹשִׂים אֶת יוֹם אֲרֻבָּעָה עֶשֶׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וְאֵת יוֹם חֲמִשָּׁה עֶשֶׂר בּוֹ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה: (כב) בַּיָּמִים אֲשֶׁר נָחוּ בָהֶם הַיְּהוּדִים מֵאוֹיְבֵיהֶם וְהַחֲדָשׁ אֲשֶׁר נִהְפָּךְ לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה וּמֵאֲכָל לַיּוֹם טוֹב לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יָמֵי מִשְׁתָּה וְשִׂמְחָה וּמִשְׁלּוֹחַ מִנּוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמִתְּנוֹת לְאֲבִיוֹנִים:

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ז/א

ומתנות לאביונים: תני רב יוסף ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני אביונים:

רמב"ם יד החזקה - הלכות מגילה פרק ב

(טו) וכן חייב אדם לשלוח שתי מנות של בשר או שני מיני תבשיל או שני מיני אוכלין לחבירו שנאמר (אסתר ט') ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד וכל המרבה לשלוח לרעים משובח ואם אין לו מחליף עם חברו זה שולח לזה סעודתו וזה שולח לזה סעודתו כדי לקיים ומשלוח מנות איש לרעהו:

(טז) וחייב לחלק לעניים ביום הפורים אין פחות משני עניים נותן לכל אחד מתנה אחת או מעות או מיני תבשיל או מיני אוכלין שנאמר ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני עניים ואין מדקדקין במעות פורים אלא כל הפושט ידו ליטול נותנין לו ואין משנין מעות פורים לצדקה אחרת:

במאמר זה ננסה להבהיר כיצד כל מהותו של יום הפורים וכל עיקרי-היהדות מקבלים את ביטויים המדהים בדיוקן בכל פרטי הלכות "משלוח מנות ומתנות לאביונים", על פי ניתוח-נפלא של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש נבג"מ זי"ע באגרת שכתב בנושא זה בהעירו שלמקרא מקורות תקנת משלוח מנות ופרטיה ההלכתיים, מתעוררות כמה וכמה שאלות בהבנת ההגיון שבהלכות אלו:

¹ אגרות קדש ח"א ע' רנה

השאלה הראשונה:

מהו הקשר בין נס פורים למנהג משלוח המנות והמתנות? ואם תקנו זאת כדי להקל על כל יהודי לערוך סעודת פורים ועד דלא ידע, כמו ששחייבוהו חז"ל – מדוע לא תקנו כך גם בשבתות וימים טובים אחרים, שגם בהם ישנו חיוב סעודה ובפרט בחג הפסח למה לא תקנו משלוח מנות עבור ליל הסדר וארבע כוסות?... וכן בערב יום הכיפורים שמצווה להרבות בסעודה [אמנם בכל תפוצות ישראל ישנן קופות של "קמחא דפיסחא" הדואגות לכל אביוני עמך, יעשו גם בפורים "קמחא דפורימא"... אבל בפורים הטילו חובה-אישית על כל יהודי לשלוח גם לעשירים "מנות" וגם לאביונים "מתנות" – מה שלא מצינו בשום חג אחר]

השאלה השנייה:

המילה "משלוח" [שמשמעה באמצעות "שליח"] נכתבה במגילה בצמוד ל"מנות" ולא בצמוד ל"אביונים" וכך גם נפסק להלכה שאת ה"מנות" לרעהו יש להעביר על ידי "שליח" ואילו ה"מתנות" לאביונים אפשר לחלק אישית.

ולכאורה, איפכא מסתברא, שכנו העשיר שמקבל את ה"מנות" לא בתור "נדבה" אלא בתור "מחוות-ידידות" אין בזה בושה אם יתן לו ישירות, אבל דווקא ה"אביון" המתבייש בקבלת הנדבה עדיף היה שנעביר לו על ידי שליח, כדי שלא יידע הנותן והמקבל זה מזה, כדאיתא בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף י/א

א"ר חייא בר אבא רבי יוחנן (רמי) כתיב לא יועיל הון ביום עברה וצדקה תציל ממות וכתיב לא יועילו אוצרות רשע וצדקה תציל ממות שתי צדקות הללו למה אחת שמצילתו ממיתה משונה ואחת שמצילתו מדינה של גיהנם ואי זו היא שמצילתו מדינה של גיהנם ההוא דכתיב ביה עברה דכתיב יום עברה היום ההוא ואי זו היא שמצילתו ממית נותנה ואינו יודע למי נותנה נוטלה ואינו יודע ממי נוטלה נותנה ואינו יודע למי נותנה לאפוקי מדמר עוקבא נוטלה ואינו יודע ממי נוטלה לאפוקי מדרבי אבא ואלא היכי ליעביד ליתבי לארנקי של צדקה...

והיה לפסוק לסמוך "משלוח מתנות לאביונים ומנות איש לרעהו"!

השאלה השלישית:

מדוע דקדקה התקנה לשלוח "מנות" – מעיקר הדין – רק לריע אחד?... [אף שהרמב"ם כותב "כל המרבה לשלוח לריעים משובח"] ואילו לאביונים עיקר החיוב הוא ל"שניים"²?

השאלה הרביעית:

מחד המעיט הכתוב במספר הריעים, אך מאידך החיוב לתת לריע לא פחות מ"שתי מנות" [אף שאיננו אביון התאב לכל דבר...] ואילו ל"אביון" לא חוייבנו לתת לו "שתי מטבעות" [מעבר לנתינה הרגילה שבימים רגילים] כאשר ההגיון התורני אומר איפכא מיסתברא:

רמב"ם יד החזקה - הלכות מגילה פרק ב

(יז) מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים שהמשמח לב האמללים האלו דומה לשכינה שנאמר (ישעיהו נ"ז) להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים:

² אמנם הגיוני שנרבה במתנות לאביונים יותר מאשר לרעיו, אבל אפשר היה לשלוח לשלושה רעים ולחמישה אביונים?...

מדוע לא נצטוונו גם להרבות במספר-הנתינות לאביון כדי "לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים" ... או לפחות להשוותם ל"ריע" ולתת להם "שתי מתנות" במקביל ל"שתי המנות" לרעה?

השאלה החמישית:

מה ההגיון המחייב שמשלוח-המנות חייב להיות מורכב מ"דבר מאכל" דווקא, לא כסף ולא תכשיט וכדומה, ואילו ל"אביון" לא הקפידה המגילה לחייבנו לתת לו דבר מאכל דווקא, אלא או כסף או מאכל כרצון איש ואיש, אף שמצינו שהצדקה הכי מעולה היא בנותן לעני דבר המוכן לאכילה:

תלמוד בבלי מסכת תענית דף כג/א

אבא חלקיה בר בריה דחוני המעגל הוה וכי מצטריך עלמא למיטרא הוה משדרי רבן לגביה ובעי רחמי ואתי מיטרא זימנא חדא איצטריך עלמא למיטרא שדור רבן זוגא דרבן לגביה למבעי רחמי דניתי מיטרא ... אמר לה לדביתהו ידענא דרבן משום מיטרא קא אתו ניסק לאיגרא וניבעי רחמי אפשר דמרצי הקדוש ברוך הוא וייתי מיטרא ולא נחזיק טיבותא לנפשין סקו לאיגרא קם איהו בחדא זויתא ואיהי בחדא זויתא קדים סלוק ענני מהך זויתא דדביתהו כי נחית אמר להו אמאי אתו רבן אמרו ליה שדרי לן רבן לגבי דמר למיבעי רחמי אמיטרא אמר להו ברוך המקום שלא הצריך אתכם לאבא חלקיה

אמרו ליה ידעינן דמיטרא מחמת מר הוא דאתא אלא לימא לן מר הני מילי דתמיהא לן ...ומאי טעמא קדים סלוק ענני מהך זויתא דהוות קיימא דביתהו דמר לענא דידיה משום דאיתתא שכיחא בביתא ויהבא ריפתא לעניי ומקרבא הנייתה [ואנא יהיבנא] זוזא ולא מקרבא הנייתה

אם בכל השנה ישנה מעלה בצדקה המוכנה לאכילה, כל שכן בפורים שאפילו ל"ריעך העשיר" נותנין "מנות-מאכל" – הרי ל"אביונים" על אחת כמה וכמה?

האמנם נתקנו כל ההלכות הללו "היפך ההגיון", כדי לרמוז "ונהפוך הוא"?....

"פורים המשולש-במאפייניו"

ויובן בהקדם הסברת מהותו של חג הפורים הקשור לכלליות האומה ולכלליות הדת היהודית, כי במישור הגשמי היה זה נס-הצלה לכל יהודי העולם³ מהודו ועד כוש אנשים נשים וטף עליהם ריחפה גזירת ההשמדה של המן.

במישור הרוחני, הייתה כאן "קבלת התורה מחדש" ללא כפיית הר כגיגית, אלא מיזמתם באתערותא דלתתא:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח/א

ויתיבנו בתחתית ההר אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא אמר רבא אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשוורוש דכתיב קימו וקבלו היהודים קיימו מה שקיבלו כבר

³ שלא כבשאר גזירות הגלות שסיכנו קהילות מסויימות במדינות מסויימות, אבל היו תפוצות שלא היו בסכנה כלל.

רש"י שבת דף פח/א
מודעא רבה – שאם יזמינס לדין למה לא קיימתס מה שקבלתס עליכס יס להס תשובה,
שקבלוה בלונס: בימי אחשורוש – מאהבס הנס שנעסה להס:

המאפיינים של "מתן תורה" שלשה המה: ראשית – שניתנה לעשות לו ית' דירה בתחתונים
דווקא, כלומר, בקיום מצוות-מעשיות בגשמיות ולא בעבודה רוחנית⁴, שנית – שאין מ"ת
מושלם באתערותא דלעילא, עד שלא תהא קבלת התורה מצד האדם באתערותא דלתתא
[שנשלמה בפורים].

ושלישית – שכל זה יבוצע מתוך "אחדות ישראל" כמו שנאמר "ויחן שם ישראל" כאיש אחד
בלב אחד, כבפורים שנאמר במקביל: "וקבל היהודים" בלשון יחיד. שלשת המאפיינים הנ"ל
נרמזים בפורים והופכים אותו ל"פורים-המשולש" במאפייניו התורניים:

רמזי "משלוח מנות":

תקנה זו יש בה מעבר ליחסי-שכנות וידידות, על כן תקנו זאת רק בחג הזה ולא בחגים אחרים,
אף שגם בהם ישנה חובת סעודה, כי היא מכילה בפרטיה את כל עיקרי היהדות שקבלו, כאמור
לעיל, גושפנקא מחודשת בפורים

"איש" רומז ליהודי [כמ"ש "איש יהודי"] שאמור ביום הפורים, יום קבלת התורה מחדש, לשלוח
משהו "לרעהו" שזה הקב"ה עליו נאמר: "רעך ורע אביך אל תעזוב"⁵ וכפי שפירש רש"י בגמרא:

עין יעקב על מסכת שבת אות (יט)

מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי. אמר לו, גיירני על מנת שתלמדני כל התורה פולה פשעני
עומד על הגל אחת, דחפו באמת הבגין שבגדו. בא לפני הלל – גייריה. אמר ליה, דעלך סני
לחברך לא תעביד, זו היא כל התורה פולה, ואידך – פירושא הוא, זיל גמור.

רש"י שבת דף לא/א

לעלך סני לחברך לא תעביד – ריעך ורעך אביך אל תעזוב (משלי כז) זה הקדוש ברוך הוא, אל
תעבור על דבריו שהרי עליך שנאוי שיעבור חביבך על דברך, לשון אחר חביבך ממך, כגון
גזלה גנבה ניאוף ורוב המלות:

מהו הדבר אותו אמור ה"איש" לשלוח "לרעהו", כדי שיגרום לו נחת-רוח? דווקא "מנות",
כלומר, דברי מאכל... [ואף שבמישור הפשט אינו מובן מדוע נחוץ לשכני העשיר "דבר מאכל"
אף שאיננו רעב ללחם... אבל במישור סוד המצוה, מקבל המנה, הלא הוא הקב"ה מעוניין אך
ורק ב"מאכל"!]

"מנות": מצוות גשמיות

ידוע שתורה ומצוות נקראים "לחם", גם "לחם-הנשמה" וגם "לחמו של הקב"ה" כמ"ש: "לכו
לחמו בלחמי":

⁴ וכמענה מרע"ה למלאכים: "למצרים ירדתם? ... אב ואם יש לכם? ... ולא ענו לו שתנתן להם התורה "ברוחניות"

⁵ משלי כז, י.

מדרש רבה קהלת פרשה ב פסקה כח
אמר ר' נחמן בריה דר' שמואל בר נחמן ור' מנחמא ואמרין לה ר' ירמיה ור' מיישא
בשר שמואל בר רב יצחק כל אכילה ושתייה שנאמר במגילה הזאת בתורה ובמעשים
טובים הכתוב מדבר...

ולהבין מדוע קרויות המצוות "לחם"? ואם ביחס לאדם ניתן להבין שתומ"צ הן "מזון הנשמה",
עדיין צ"ל למאי זקוק הקב"ה ל"לחם" ⁶ ?

ומבואר בחסידות, שע"ד התפקיד שממלא ה"לחם" הגשמי, שאינו כדי להחיות את הנשמה,
שאיננה זקוקה למזון גשמי וגם אין בכח ה"לחם" להחיות הגוף, שהרי אם נדחף למת לחם לפיו לא
יקום לתחייה... אלא, תפקיד הלחם הוא "להלחם" את הנשמה אל הגוף, כי הנשמה כל כך
רוחנית, שקשה עליה כל רגע שעליה להצטמצם לתוך גוף בשר ודם, הדבר היחידי שמסוגל
לשכנעה ש"כדאי לה" להתלבש בגוף הוא: "המאכלים", אשר על פי קבלת האריז"ל יש בהם
ניצוצות עליונים מאד מעולם התוהו שנפלו למטה ונעשו מהם הדומם, הצומח והחי, ניצוצות
נעלים אלו, אינם מצויים לנשמה בגן עדן, ניתן להשיגם רק בעולם הזה התחתון, על מנת להשיגם
משתלם לנשמה להצטמצם ולהחיות הגוף, נמצא שאף שהלחם אינו "מזון" את הנשמה, אבל
הוא הוא המוטיבציה שלה להתחבר אל הגוף!

ⓧ

והנמשל: הקב"ה בעצמותו הוא כה נשגב ובלי גבול, עד שאין לו עניין להצטמצם אל תוך מערך-
הספירות, המתוארות בנביאים כ"איברים" של הקב"ה, עקב היותן "גבול" ביחס ל"אין סוף
האלוקי".

אך ללא התלבשות אור אין סוף בתוך הספירות, המצמצמות את השפע האלוקי ומגוונות אותו
למכלול הצרכים של היקום, לא יהיה קיום לעולם, כמ"ש: "כד אנת תסתלק מינייהו אישתארו
כולהו שמהן כגופא בלא נשמתא"...

מהו א"כ ה"לחם" שגורם לקב"ה אינטרס להתלבש בספירות למרות הצמצום? רק ה"תאוה"
שלו ש"נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים", שזה מתיישם דווקא באמצעות קיום תורה
ומצוות בגשמיות דווקא בעולם הזה, אי לכך מהוות המצוות את האינטרס הגורם לקב"ה להיות
מעוניין להתלבש בספירותיו, מקביל לתפקיד ה"לחם" באדם התחתון.

ומעתה יובן, שכאשר ה"איש" [יהודי] רוצה [ב"אתערותא דלתתא" ולא מחכה ש"רעהו" ישלח לו
קודם...] לשלוח ל"רעהו" לקב"ה [ולכן החיוב לשלוח רק ל"אחד"...] משהו שישמחנו, עליו
לשלוח לו רק "מנות", דברי "מאכל" כלומר, תורה ומצוות בגשמיות, שהן הן תכלית הבריאה
מהם הקב"ה מתענג!

לא "כסף וזהב" [אהבה ויראה]

אי לכך נתקנה התקנה שאין יוצאין ידי חובת "משלוח מנות" עם מטבעות כסף וזהב שישלח
ל"רעהו", כי במישור הסוד של המצווה הזו "כסף וזהב" ⁷ מסמלים את הדביקות הרגשית
שמתבטאת ב"אהבת השם ויראתו" שלא בהם מעוניין הקב"ה ולא מהם הוא מתענג...

⁶ כדמשתמע מהפסוק "את קרבני לחמי לאישי תשמרו להקריב לי במועדו" וראה דברי רש"י שם פנחס כח,ב.

"אם יתן איש כל הון ביתו באהבה בוז יבוז לו", אם ירצה יהודי להחליף את משלוחו ל"רעהו" הקב"ה, ולתת לו "אהבה ויראה" שבלב במקום מצוות גשמיות, נענה לו: "לי הכסף ולי הזהב נאום ה' צבאות"⁸ הלא המה עבודת רבוא רבבות המלאכים והשרפים באהבה ויראה נפלאים וגם הנשמה עצמה בהיות למעלה טרם ירדתה לעולם הגשמי, היו אהבתה ויראתה נעלים באין ערוך מאיכות "אהבתה ויראתה" בהיותה בגוף, כמבואר בתניא:

ספר התניא - חלק ראשון - פרק לז

וכל ניצוץ לא ירד לעו"ה אף שהיא ירידה גדולה ובחי' גלות ממש כי גם שיהי' צדיק גמור עובד ה' ביראה ואהבה רבה בתענוגים לא יגיע למעלות דביקותו בה' בדחילו ורחימו בטרם ירדתו לעו"ה החומרי לא מינה ולא מקצתה ואין ערך ודמיון ביניהם כלל כנודע לכל משכיל שהגוף אינו יכול לסבול כו'

אלא ירדתו לעולם הזה להתלבש בגוף ונפש החיונית הוא כדי לתקנם בלבד ולהפרידם מהרע של שלש קליפות הטמאות על ידי שמירת שם"ה לא תעשה וענפיהן ולהעלות נפשו החיונית עם חלקה השייך לה מכללות עו"ה ולקשרם וליחדם באור א"ס ב"ה אשר ימשיך בהם ע"י קיומו כל רמ"ח מצות עשה בנפשו החיוני' שהיא היא המקיימי' כל מצות מעשיות כנ"ל

וזהו סוד החיוב לשלוח ל"רעהו" [הקב"ה] דווקא "מנות" דבר מאכל [רמז למצוות מעשיות בגשמיות] ולא "כסף וזהב", שאין להם ערך למעלה שיגרום נח"ר ל"רעהו"...

"שתי מנות" דווקא:

לאחר הבנת הכרחיות ה"מנות" שרומזות למצוות גשמיות, נבין מעתה מאי טעמא רציך ה"משלוח" לכלול לא פחות מ"שתי-מנות", הרי כללות תרי"ג המצוות כלולות במושג: "מאכל" שהרי לא שולחים תרי"ג מנות... מהו אם כן עניינו של המספר "שתיים"?

ומבאר הרבי באגרתו:

כי אם נותן רק מנה אחת, היינו "סוג אחד" בלבד של מצוות, יש מקום לחשש שסיבת חביבותו לסוג זה היא מחמת טבעו ונטייתו הפסיכולוגית... ולכן אינו משתדל לקיים את המצוות שבסוג השני, כי טבעו לא נמשך לקיימם מצד תכונות נפשו וכמבואר בתניא:

ספר התניא - חלק ראשון - פרק טו

בבינוני יש ג"כ שתי מדרגות עובד אלהים ואשר לא עבדו ואעפ"כ אינו רשע כי לא עבר מימיו שום עבירה קלה וגם קיים כל המצות שאפשר לו לקיימן ותלמוד תורה כנגד כולם ולא פסיק פומיה מגירסא אלא שאינו עושה שום מלחמה עם היצר לנצחו ע"י אור ה' המאיר על נפש האלהית שבמות השליט על הלב כנ"ל מפני שאין יצרו עומד לנגדו כלל לבטלו מתורתו ועבודתו ואין צריך ללחום עמו כלל כגון שהוא מתמיד בלמודו בטבעו מתולדתו על ידי תגבורת המרה שחורה וכן אין לו מלחמה מתאווה נשים מפני שהוא מצונן בטבעו וכן בשאר תענוי עוה"ז הוא מחוסר הרגש הנאה בטבעו ולכן אין צריך להתבונן כל כך בגדולת ה' להוליד מבינתו רוח דעת ויראת ה' במוחו להשמר שלא לעבור על מצות ל"ת ואהבת ה' בלבו לדבק בו בקיום המצות ות"ת כנגד כולן אלא די לו באהבה מסותרת אשר בלב כללות ישראל שנקראו אוהבי שמו ולכן אינו נקרא עובד כלל כי אהבה זו המסותרת אינה פעולתו ועבודתו כלל אלא היא ירושתו מאבותינו לכלל ישראל וכמ"ש לקמן.

תורה אור יט,ב.

ובזה יובן מעשה דר' יוסי בן קיסמא עם ר' חנינא בן תרדיון שאמר תמה אני אם לא ישרפו אותך כו'. והשיבו מן השמים ירחמו וא"ל אני אומר לך דברי טעם כו'. וא"ל ר"ח מה אני לחיי עוה"ב. וא"ל כלום מעשה כו'. והשיבו מעות פורים וכו' וחלקתים לעניים. ע"כ.

⁷ ראו אור התורה וישוב ע' 1778 : כסף מלשון "נכסוף נכספתי" גם צבעו כ"מים" [חסד-אהבה] וזהב בצעו כ"אש" וגם נאמר: "מצפון זהב יאתה" ושניהם רומזים ל"העלאה מלמטה למעלה" [גבורה-יראה]

⁸ חגי ב,ח.

ולכאורה מאד תמוה שאלתו מה הוא לעוה"ב. אם הוא מוסר נפשו על קדוה"ש שהי מקהיל קהלוי ברבים לא יהי לו עדיין חלק לעוה"ב. וגם מה שאל ר' יוסי כלום מעשה בא לידך. מהו התשובה על שאלתו כו'.

אך הענין שהי ר' חנינא בן תרדיון מסופק בעצמו ענין מסירת נפשו בשביל עסק התורה **אם הוא באמיתות לשיש בלבד** אף שהי צדיק מופלג ולומד לשמה באמת מ"מ לפי שיש בני"א שמצדטבעו ומזגו ומדותיו להמשיך חשק ותשוקת כל לבבו אל למוד החכמות. ולהיות תמיד מחשבתו ולבו ושכלו דבוק בהן.

וסבת זה הוא מצד המרות. יש שגובר בו מרה הלבנה שאין ביכלתו לצמצם מחשבתו בדבר א' אף שהוא שכלי ולא יתענג בו כלל. ויש שגובר בו מרה שחורה בתולדתו תשתוקק נפשו מאד אל החכמה כל חפציה לא ישוו בה כאש' כ"ז מבואר בח"פ להרמב"ם ע"ש פ"ח.

ולפיכך ר"ח ב"ת היה ירא שמא גם מצד טבעו גופני גורם לו מסירת נפשו בעד החכמה אף שבודאי אינו אלא מעט מזעיר מ"מ אין זה לה' לבדו כו'. ושאל מר' יוסי היאך הוא משיג בו. אם הוא מנוחלי העוה"ב שאין בלבו אלא אחד כו'.

והשיבו זה לא יבורר כ"א אם בא מעשה לידך. פי' נסיון שהחילוק בו **שאם הוא מצד טבע הגוף אף שיחשוק חשק נפלא עכ"פ לא יגיע למס"נ כו'** ואמר לו שמעות פורים כו' שהוא ענין פיזור ממון שזה אות ומופת שאין במס"נ שלו אפילו שרש המרה כו'. שמדת המרה שחורה הנ"ל גורמת מדת הקמצנות. והמרה הלבנה הפיזור כו' לכן השיבו א"כ מחלקך יהא חלקי שמזה מובן שמס"נ על התורה הוא רק לפי שאין בלבו אלא אחד ואין בו תערובת טבעית כלל.

הא למדת, שיש מי שמתמסר לתורה ותפילה בשקידה רבה, מצד טבעו המופנם, אבל אינו עוסק בעסקנות ציבורית והפצת היהדות שלזה דרוש טבע תוסס ופעלתני וחברו העסקן המקדיש כל ימיו בשליחות קודש לפעול גדולות ונצורות בקירוב רחוקים, מתקשה לקבוע לו עיתים לתורה, עקב טבעו התוסס...

כל אחד מהם שולח ל"רעהו" הקב"ה רק "מנה" אחת... ובזה לא יוצא ידי חובתו, כי קיום מצוות סלקטיבי ברוח אופיו הטבעי, כמה חסרונות יש בו:

☒ אין זו "עבודה", אין כאן הקרבה ושבירת טבעו, אלא אדרבה בזה מתבטא "תחביבו"...

☒ אותו חלק בנפש ה"אוהב" את המצוות הללו, הוא החלק העדין יותר בנפשו ה"מצונן מתאוות", אבל החלק הנוקשה הסרבני וה"תחתון" יותר איננו נוטל חלק בעבודת בוראו, חסר אם כן המוטיב של "דירה בתחתונים".

☒ מאחר ולקיום אותן מצוות "חביבות" שיצרו איננו מתקומם נגדן, די לו בהתעוררות ה"אהבה המסותרת" של הנשמה בלבד, הרי חסר כאן גם המוטיב של "אתערותא דלתתא" האמורה לבוא מיזמתו הוא ולא מכח עליון של הנשמה ש"נכפתה" עליו מכח הירושה מאבותינו.

על כן אין "רעהו" בא על סיפוקו, רק אם היהודי שולח לו "שתי מנות"⁹, לא רק מצוות התואמות את טבעו, אלא משלב גם מצוות שאינן תואמות לאופיו, שבזה הוא מוכיח שגם המצוות התואמות את אופיו, עושה גם אותן לשם שמים ובביטול אמיתי לקב"ה.

☒

⁹ ראה עד"ז שיחת שביעי של פסח ח"ג ע' 966 בעניין "והמים להם חומה מימינם ומשמאלם" שרק עבודה המשלבת "שמאל וימין" גם יחד מסוגלת להיות ל"חומה" המגינה עליהם מן הקטרוג של המלאכים, עיי' ש באריכות.

וכמרומו בפיוט לכה דודי: "ימין ושמאל" [אם עבודתך היא בשני הקוין של ימין ושמאל גם יחד אזי:] "תפרוצי" [סימן שפרצת את גדרי הטבעיות] "ואת ה' תעריצי" [עבודתך לשם שמים היא ולא "עבודת עצמך"...] "על יד איש בן פרצי" [ההדרכה ונתנית כח לעבודה כזו באה מצדיק הדור, "המשיח שבכל דור" שהוא מורעו של "פרץ"] ויציאה זו ממיגבלות הטבעיות-האנוכית מביאה ל"ונשמחה ונגילה".

ומיהו "הַדָּוָר" המביא את ה"משלוח"?

לאחר הדגשת חשיבות "המעשה" [מצוות גשמיות] שרק הן מהוות את ה"מאכל" של "רעהו", נעדרת חשיבות ה"אהבה ויראה", האמנם זהו המסר של פורים "יהדות מעשית" יבישה חסרת רגש? הרי ללא "אהבה ויראה" לא תיתכן ה"שמחה" ובפרט "שמחת-פורים"...

אי לכך, תקנו מרדכי ואסתר את ה"פרט" הנוסף, שה"מנות" תעבורנה לידי "רעהו" באמצעות "שליח" ולא ישירות, ומיהו "שליח" זה? – "האהבה והיראה", כמבואר בתניא:

ספר התניא - חלק ראשון - פרק מ

ובזה יובן היטב הא דדחילו ורחימו נקראי' גדפין ד"מ כדכתי' ובשתיס יעופף [וכמ"ש הרח"ו ז"ל בשער היחודים פי"א] שהכנפים בעוף הן זרועות האדם כו' ובתיקונים פי' שהעוסקים בתורה ומצות בדחילו ורחימו נקראים בנים ואם לאו נק' אפרוחים דלא יכלין לפרחא ...

כי כמו שכנפי העוף אינם עיקר העוף ואין חיותו תלוי בהם כלל כדתנן ניטלו אגפיה כשרה והעיקר הוא ראשו וכל גופו והכנפיי' אינם רק משמשים לראשו וגופו לפרחא בהון וכך ד"מ התורה ומצות הן עיקר היחוד העליון ע"י גילוי רצון העליון המתגלה על ידיהן והדחילו ורחימו הם מעלים אותן למקום שיתגלה בו הרצון אור אין סוף ברוך הוא והיחוד שהן יצירה ובריאה.

אמור מעתה, אמנם ה"אהבה ויראה" עצמם אינם ה"משלוח", כי "רעהו" [זה הקב"ה] לא זקוק ל"כסף וזהב"... אבל בתור "דוורים" המעלים את המצוות אל העולמות העליונים, משמשים האהוי"ר כ"כנפיים" המעלים את העוף אל שמי רום, כי "בלא דחילו ורחימו לא פרחא לעילא", אין "המעשה-הגשמי" של המצווה נקלט למעלה בעולם הרוחני, אלא א"כ הוא "ספוג" ברגש-רוחני של "כוונת המצוות" מאהבה או מיראה.

אם המצווה הייתה "משודרת" על ידי רגש של "אהבה המסותרת" של הנשמה, ללא התבוננות של דעת, הרי היא עולה רק ל"עולם היצירה" [בו שוררת אטמוספירה של ספירות-הרגש] מה שקרוי: "גן עדן התחתון"

אך אם המצווה הייתה "משודרת" על ידי "אהבה ויראה שכליים" שהם תוצר של התבוננות האדם בגדולת אין סוף, אזי היא עולה ל"עולם הבריאה" [בו שוררת אטמוספירה של ה"בינה"] מה שקרוי: "גן עדן העליון".

אבל ללא "דוורים" אין ה"משלוח" מגיע ל"רעהו", ו "אהבה ויראה" בארמית – שראשי התיבות שלהם הוא 'דו"ר' [דחילו ורחימו], הן הן "הַדָּוָר"...

סיכום "משלוח מנות איש לרעהו"

איש	יהודי	"איש יהודי היה בשושן הבירה"
לרעהו	הקב"ה	"רעך ורע אביך אל תעזוב" זה הקב"ה
מנות	מצוות מעשיות	נקראים "לחם" כמו הקרבנות, ממשיכות אוא"ס לספירות
שתי מנות	שני סגנונות עבודה	קו הימין – עסקנות ציבורית / קו השמאל – התמדה בתורה
מעוֹת	כסף וזהב	אהבה [כסף] גבורה [יראה]
משלוח	באמצעות שליח	האהוי"ר הן "כנפיים" להעלות המצוות לעולמות העליונים

"ומתנות לאביונים"

אחר פענוח רמזי החלק הראשון של התקנה "משלוח מנות איש לרעהו" הכוללים את המוטיב של "אתערותא דלתתא" ["איש" התחתון יוזם משלוח ל"רעהו העליון] ואת המוטיב של "בתחתונים" דווקא – מצוות מעשיות, כולל סידור ה"משלוח" על ידי "הַדָּוָר" [אהבה ויראה], הנה כל זה הוא במסגרת עבודתו האינדיבידואלית של היהודי-הפרטי לבוראו.

אך היכן הוא המוטיב השלישי, המהווה כאמור תנאי לקבלת התורה בסיני ולקבלתה המחודשת בפורים, [ויחן שם ישראל – וקבל היהודים] הלא הוא המוטיב של "אחדות ישראל"?

כאן באה חלקה השני של התקנה "מתנות לאביונים" הרומז שלא יסתפק יהודי בכך ששלח "משלוח מנות" ל"רעהו" הקב"ה, עד שעשה זאת בתכלית השלימות-האישית, אלא שלא ישכח את חובתו של כל יהודי ויהודי להשתדל להוכיח את חברו¹⁰ האביון, העני בדעת ולתת לו "אמצעים" [מתנות לאביונים] בהם ועל ידם יוכל להתעורר ולרכוש התקרבות לחיי תומ"צ.

"מתנות": אפשר מעות או מאכל?

ברם, אותם "אמצעים" שעל ידם אני אמור לעורר את אחיי ה"אביונים-בדעת" מגוונים הם:

יש מי שמתעורר מזה שרואה את חברו מניח תפילין, או כשמציעים לו להניח תפילין בדוכן חב"ד במרכז העיר, עד שעצם קיום המצווה [שהיא קרוייה: מאכל] היא זו שמעוררת אותו באופן של "מצוה גוררת מצוה" שייכנס לחיי תורה ומצוות מלאים, הרי שנתתי לו "מנת-מאכל" ובזה השבעתי את רעבונו של ה"עני בדעת".

ויש מי שמתפעל ומתעורר רק לאחר שחברו מסביר לו את עקרונות ההשקפה היהודית, עד שהסבר זה מחלחל ללבו ומביאו ל"אהבת השם ויראתו" [הקרויות: כסף וזהב], ובאמצעות התובנות וההתלהבות שהענקתי לו, הוא רוכש באמצעותם חיי תורה ומצוות מלאים, הרי שנתתי לו "מעות"...

¹⁰ ואין זה סותר את העיקרון שצ"ל "אתערותא דלתתא" מיזמה עצמית דווקא, כי עיקרון זה בא לשלול רק "אתערותא דלעילא" שבאה משמים, זו שמחלחלת בתוך נפשי כזרם אלוקי המחשמל אותי ו"מכריח" את הנשמה להתרגש ולהתלהב, מעין "כפה עליהם הר כגיגית" כפירוש החסידי ששפך עליהם "אור מקיף" של אהבה רבה, שעוררה אצלם "כמים הפנים לפנים, עד שלא יכלו לסרב ואמרו "נעשה ונשמע" [ראה תורה אור סד"ה חייב אינש לבסומי] - לא כן בהתעוררות הבאה מחברו המוכיחו ומסבירו, אין זה אלא בבחינת גורם מזרז, אבל עדיין הוא "חפשי" להחליט, והתקרבותו נובעת מרצונו החפשי לאמץ את הערכים שחברו הסביר לו את מעלתם העצומה, על זה נחשב ל"אתערותא דלתתא" [כשם שהאביון המקבל מטבעות לצדקת-פורים, הוא זה שמחליט מה לקנות בהם ומתי לאכול את מה שקנה...]

לאביון – די ב"מתנה אחת"...

מאחר ותכלית ההשתדלות שלי עם הזולת, איננה שליחת מצוה שלי לקב"ה, אלא התכלית היא לעזור ל"אביון", שהוא יתחיל לקיים מצוות לבוראו, על כן בשלב ה"מתנות לאביונים", אינני חייב להשתדל לעשות גם פעולות כאלו שהן בניגוד לטבעי ואופיי, [בבחינת "שתי מנות" ולא פעילות "חד-גונית"] כדי שיהא ניכר שאינני מונע ממניעים של נטייה תחביבית ל"מבצעי קירוב", אלא כל כוונתי היא לשם שמים בלבד!..

אלא גם אם סגנון-פעילותי הוא אמנם רק בקו התואם את אופיי ונטייותי [כגון: העדפת קירוב בדרך של הרצאות אינטלקטואליות על קירוב באופן של שיחות-נפש אישיות או זיכוי עממי במצוות תפילין...] – אין זה מפחית מערך הנתינה ל"אביון"¹¹, כי מה שמוטל עלי הוא רק לגרום, שהזולת יהיו בידו ה"אמצעים" לרכוש חיי תורה ומצוות, וגם אם אני הענקתי לו "כסף וזהב" [אהבה ויראה] בלבד, מה בכך? הוא כבר ידאג "לקנות באמצעותם" דברי "מאכל" [מצוות מעשיות] אותן הוא ישלח לקב"ה כ"משלוח מנות איש לרעהו".

לא פחות משני "אביונים"...

אמנם ה"אמצעי" שעל ידו אנו מסייעים ל"אביון" להתקרב יכול להיות אחד וגם אמצעי התואם את נטייתנו הטבעית, כשר ודיו].

ברם, ה"מקבלים" אותם יהודים "אביונים בדעת", צריכים להיות לפחות "שניים"... שבוה נרמזים שני סוגי-מקורבים, הזקוקים להתעוררות מחבריהם, מאחר ועבודת השם מורכבת משותפות שני המרכיבים: גוף ונשמה. מחובתנו לדאוג לכל מיני אוכלוסיות של "אביונים":

☒ ישנם "אביונים" שחסר להם בקיום המצוות-המעשי, שהוא "חובת האיברים", להם אנו מציעים "יהדות מעשית" בסגנון "מבצע תפילין" או "מבצע מזוזה" ובהמשך לימוד הלכות בשולחן ערוך להדריכם בקיום מצוות.

☒ וישנם אחרים שהם "דתיים" אך חסרה להם הדביקות הרגשית, להם יש להעניק "חוייה-דתית" המעוררת את הנשמה באמצעות התוועדות-חסידית עם "גדולה לגימה שמקרבת" ובפרט "לגימה גדולה"... או לחילופין להעניק להם עומק רעיוני של "פנימיות התורה" שיתן להם את ה"אמצעים" להתבוננות בגדולת השם עד שישפיע גם על נפשו הבהמית.

ומאחר והכלל בצדקה הוא: "די מחסורו אשר יחסר לו" על כן לא יפחות מ"שני אביונים" רמז לשני סוגי אוכלוסיה אותם עלינו לקרב: דתיים/חילוניים, בני תורה/ יהודים פשוטים, נשמתם/נפשם הבהמית.

¹¹ כי העיקר ב"צדקה" [גם ברוחניות] הוא שהעני "יקבל" ואין זה משנה מה היתה כוונת הנותן [ראה פסחים ח,א]. והתניא האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני או שאהיה בן העולם [וראה בבא בתרא ט,א]. וא"ר אלעזר בזמן שבהמ"ק קיים אדם שוקל שקלו ומתכפר לו עכשיו שאין בהמ"ק קיים אם עושין צדקה מוטב ואם לאו באין עובדי כוכבים ונוטלין בזרוע ואעפ"כ נחשב להן לצדקה

"חסידות" – "מתנות לאביונים" בהידור

להשלמת הרעיון של "רמזי מתנות לאביונים" מסיים הרבי את מכתבו בהצעת השיטה העדיפה ביותר בקירוב יהודים "אביונים" בדעת לתומ"צ, הנעשה לרוב בשתי גישות, אף ש"אלו ואלו דברי אלוקים חיים" ויסודות שניהם בהררי קודש:

ⓧ גישת "סור מרע": המתארת את פחיתותו האנוכית של אנוש וערמומיות-יצרו, מבארת את מיאוס ושיקוץ התאוות החומריות תוך ציור עונשי הגיהנום המצפים לחוטאים, וככלל עוסקת ומדברת רק אודות מה שצריכים להתרחק ממנו, זוהי שיטת ה"מוסר".

ⓧ גישת החסידות: המאריכה בביאור ענייני התבוננות בגדולת הבורא "מה רבו מעשיך" באופן של "דע את אלוקי אביך", הסברת ענייני ההשתלשלות, הבנת מושגי ה"אור אין סוף" הנמשך על ידי מעשה המצוות, המחשת האושר של הנפש האלוהית להידבק אל ה"אלוקה" שהיא חלק ממנו, עד שמהפנמת תובנות-אלוקיות אלו נוצרת תשוקה גדולה להתקרב אל הטוב והקדושה, זוהי שיטת ה"חסידות".

אחד ההבדלים בין שתי-הגישות הללו:

בקירוב בשיטת ה"מוסר", הרי בעצם הבנת "נבזיות היצר" ונכלוליו והמאסת תאוות-החומר, אין בזה משום "מצוה" כשלעצמה¹², לולא התקווה שבאמצעות ה"יראה" [זיהב] שנולדת מתבוננת-המוסר, יוכל הזולת לרכוש דרך של תשובה וחזרה לחיי תורה ומצוות. הרי שהמקרב קיים רק "מתנה לאביון" בלבד.

בקירוב בשיטת ה"חסידות", הרי מלבד שהענקנו לו התעוררות "אהבה ויראה" [כסף וזהב] מתוך תקווה שה"אביון" יוכל באמצעותן "לרכוש" אחר כך קיום מצוות מעשי, הרי [גם אם חלילה לימוד החסידות עמו לא הועיל להביאו לאבה ויראה] בעצם הלימוד התיאורטי יש בזה מצוה רמה ונישאה, ידיעת סדר ההשתלשלות של העולמות העליונים, שבזה מקיימים: "וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים..." אין עוד."

הרי כשאנו לומדים עם ה"אביון" תורת החסידות, מקיימים אנו בו זמנית את שתי מצוות הפורים¹³, גם "משלוח מנות איש לרעהו" [עצם הלימוד קיום מצוות "וידעת"] וגם "מתנות לאביונים" [שמביאה לו "אהבה ויראה" – שהם כסף וזהב]

גם מצד המיגוון-התכני שבתורת החסידות, יש בה תכנים המתאימים ל"שני אביונים": גם מאמרים עמוקים בסודות הקבליים של הספירות, המתאימים לקירוב ה"נשמה", גם סגנון עיוני המתאים לאינטלקטואלים "בעלי מוחין" וגם שיחות הכלולות מסיפורי צדיקים ודרושי-עבודה המתאימים ליהודים-לבביים, היינו "שני סוגי אביונים".

ⓧ

¹² לא מצד המקרב העוסק אמנם ב"ניקוי הפסולת" אבל אין בתכנים הללו "מצווה", וגם לא מצד המתקרב שחטף אמנם "הצלפות" שיעורוהו למצוות, אך ה"הצלפה" עצמה איננה מצווה... ובמיוחד עם ה"הצלפה" לא הועילה, אזי עסק רק ב"שלילה".

¹³ כשם שבמישור ההלכתי מי שיתן ל"אביונים" מיני מאכל, קיים בהם גם "משלוח מנות" וגם "מתנות לאביונים" גם יחד.

סיכום רמזי "ומתנות לאביונים"

אביונים	ברוחניות	"אין עני אלא בדעת"
מתנות	מעות או אוכל	יש מתעורר מקיום מצווה [אוכל] ויש מאהבה ויראה [מעות]
אחת	סוג קירוב אחד	גם אם בא מטבעי, העיקר שה"אביון" יתעורר מזה
שני אביונים	שני סוגי מקורבים	דתיים/חילוניים – אינטלקטואלים/יהודים פשוטים
מתנה בלבד	תורת המוסר	מעניקה יראה [זהב] אבל אין בתכניה כלשעצמם משום מצוה
מתנה וגם מנה	תורת החסידות	גם מביאה לאהוי"ר [כסף וזהב] וגם עצם לימודה מצוה [מנה]

ע"כ תוכן אגרתו של הרבי, אשר בסיומה מצניע רבנו את פלאיות המבנה-הרעיוני והמקורי שהגה במה שמסתתר מאחורי שני חלקי התקנה וכותב:

"כל הנ"ל בדרך אפשר כמובן וד' הטוב יכפר בעדי"